

DOI: 10.22559/folkloredebiyat.2018.77

folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:95, 2018/3

KİTAP TANITIM

**Ozanoğlu, Tanju (Haz.) (2010) *Anadolu Halk Çalgıları (3 Cilt)*,
Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No: 3332,
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Yayın No: 362, Hazal Matbaacılık, Ankara.
ISBN: 978-975-17-3584-3, 600 sayfa.***

Anadolu Halk Çalgıları kitabı Kültür ve Turizm Bakanlığı Folklor Araştırmacısı Tanju Ozanoğlu tarafından hazırlanmış geniş kapsamlı ve Anadolu halk çalgıları üzerine son derece kapsamlı yapılmış olan üç ciltlik bir çalışmadır. Anadolu’da geleneksel yöntemlerle devam eden çalgı yapımcılığı ve icrası; usta-çırak ilişkisiyle kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Halk müziğimizin temel unsurlarından olan çalgı ve icrasının kayıt altına alınması, kültürel mirasın aktarımı yönünden öncelikli konularından biri olarak görülmektedir. Çağlardan beri birçok medeniyet ve kavmin egemenlik sürdürdüğü Anadolu, bu kavim ve medeniyetlerin her birinden ayrı bir kültür mirası almış, bunları harmanlamış ve bir sentez yapmıştır. Örneğin Anadolu’da varlığını sürdürdüğü bilinen Asurluların yaşamında müziğin yeri önemlidir. Çalgıları Mısırlılarınkine benzemekle birlikte daha ilkel biçimli ve sayıca azdır. Ozanoğlu’nun çalışmasında belirtildiği gibi Asur telli çalgılar gurubunu, çok telli arp, santur, çitara ile bağlama, divan sazı ve curaya benzeyen telli ve uzun saplı çalgılar oluşturmaktaydı. Ozanoğlu çalışmasında Hitit kültürüne ait kabartma ve yazılı metinlerinde özellikle Boğazköy arşivlerinde tarım ve bereketle bağlantılı, devlet ve dinsel bayram törenleriyle ilgili verilerden müzik (davul, tef, çalpara, lir, lavta, ikili flüt) , hokkabazlık, iki kişinin karşılıklı oynaması, iki elin havada kavuşturulup oynaması gibi müzik, dans ve şarkı etkisinin ulaştığı seviye görülebildiğini zengin bir kaynakçaya atıf yaparak detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Ozanoğlu’na göre Anadolu kültürüne etkisi bakımından Orta Asya kültürü bu etkiler içinde en dikkat çekici

* Bu kitap tanıtım yazısı Tülay Aslıhak Uğurelli tarafından hazırlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü Folklor Araştırmacısı ve Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi, tulayaslihak@gmail.com).

olandır. Türk müziğinin Orta Asya'daki ilk tarihsel Hunlar öncesini, Altay evresi veya Altaylılar dönemini inceleyerek belirlemek gerekmektedir ve yazar çalışmasında bunları irdelemektedir.

Bilinen en eski Türk çalgısı olan “kopuz”un kökü milattan önceki ilkçağ Hunlarına dayanmaktadır. Hunların en çok davul ve kopuzu sevdikleri eski Çin kaynaklarında da belirtilmektedir. Yine Göktürkler’in gözde çalgısı iki telli kopuzdu. Önceleri daha çok el ve parmakla, sonraları daha çok parmak ve tezene ile (mızrapla) çalınan kopuz daha sonra kısaca “ıklıg” denilen yaylı kopuza dönüşmüştür. *Anadolu Halk Çalgıları* kitabı, folklor araştırmacısı Tanju Ozanoğlu'nun geleneksel halk çalgılarının tespit edilmesine yönelik Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğüne sunduğu ve kabul gören proje çalışmaları çerçevesinde; Türk halk müziği çalgılarımızı yurt içi ve yurtdışında tanıtmak amacıyla 2001-2011 yılları arasında çalgı yapımcıları ile çalgı koleksiyoncularını tespit etmek üzere Ege, Marmara, Karadeniz, Akdeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu, İç Anadolu ve Trakya bölgelerinde belirlenen illerde gerçekleştirdiği alan araştırmaları ile yurt içi ve yurt dışında bulunan çalgı koleksiyoncuları ile gerçekleştirilen bir dizi çalışma sonucunda tespit edilen veriler ışığında, üç cilt kitap ve altı adet multimedya DVD olarak hazırlanmıştır. Geleneksel halk çalgıları koleksiyoncusu Ethem Ruhi Üngör ile Anadolu'da kullanılan ve yok olmakta olan üç yüz elli adet tarihi çalgının üç boyutlu fotoğraflama çalışması yapılmıştır. Bu çalgılar (1887) Tamburi Cemil Beyin Tamburu, Sultan Abdulaziz'in (1840) Kostı Ventura yapısı lavtası, Neyzen Tevfik, Neyzen Şevki Sevgin ve Giriftzen Asım Bey'e ait giriftler, 18. yüzyıldan kalma altı ve beş burgulu santur, koşneyler, koşneyi anlatan eski Türkçe ile yazılmış, ünlü hattat Hamit Ayaç'a ait olan (1891-1982) levha, Bektaşî zikirlerinde kullanılan Silifke yapısı dört köşe davul, 17. yüzyıl Afgan Türkmenlerinin kullandığı dünyada üç tane olan ve bunlardan iki tanesi Tokyo müzesinde bulunan (bugün Toroslarda *heğit* adı verilen tırnak kemanesi ile aynı çalma tekniğe sahip) “Vaji” bu koleksiyon içinde olan nadir parçalardan bazılarıdır. Yine diğer bir koleksiyoncu ve Türk dünyası çalgı yapımcısı olan Feridun Obu'nun Anadolu Uygarlıkları çalgıları, ceng, şaman davulu, kıl kopuz ile XIII. yüzyılda yaşamış olan Safiyyuddin Abdulmü'min Urmevi'nin Kitabü'l-Edvarî'nde anlatılan yatuk sazları yer almaktadır. Ozanoğlu kitabında bunların dışında Rahmi Oruç Güvenç ile Türk musikisinde ve Orta Asya Türklerinin de kullandığı ve günümüze kadar ulaşabilmiş çalgı, repertuar, icra şekillerini içeren belgesel video kayıt ve fotoğraflama çalışmasına yer vermiştir. Ayrıca kitapta Azerbaycan Musiki Medeniyetler müzesi M. Kerimov çalgı koleksiyonunda sergilenen 15. yüzyıl çalgılarından ceng, kolça kopuz, çöğür, rud, barbet vb çalgılar başta olmak üzere birçok çalgının fotoğraflama ve belgesel videobant kayıtları ile minyatürler *Anadolu Halk Çalgıları* kitabında yer almaktadır.

Ozanoğlu çalışmasını desteklemek amacıyla bunlara ek olarak; Topkapı Müzesi, Yıldız Sarayı ve Azerbaycan Musiki Medeniyetler Müzesi'nde bulunan minyatürlerin kayıtlarını ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Bilgi ve Belge Merkezinde bulunan doküman-

ları tarayarak Türkiye sınırları içinde kullanılan çalgıların haritalarını çıkartarak okuyucuya ve bu konunun uzmanlarına değerli bir kaynak sunmaktadır.

Türk halk müziği çalgılarını yurtiçi ve yurt dışında tanıtmak amacıyla; “Telli, Nefesli ve Vurmalı Çalgılar” olarak üç cilt olarak hazırlanan kitabın “Telli Çalgılar” isimli birinci cildinde önsözün ve sunuşun ardından Anadolu halk çalgılarının tarihsel gelişim süreci anlatılmaktadır. Ozanoğlu her bir çalgının tanıtımını fotoğraflarla da desteklemektedir. Tarihçenin ardından “Mızraplı Çalgılar” başlığı altında bağlama ailesi, “Tar”, “Cümbüş”, “Kanun” ve “Ud”; “Yaylı Çalgılar” başlığı altında ise kemençe, kabak kemane, tırnak kemane, rebab, kemañça, dizüstü kemanın tanıtımını fotoğraflarla anlatılmaktadır. Ozanoğlu her bir çalgının tanıtımını çalgıların teknik bilgileri ve transpozisyonları, bunlara ait partilerin partiyonlarındaki yerleri ve yazılışları ile ilgili bir grafik oluşturarak okuyucuya aktarmaktadır. Ozanoğlu çalgı koleksiyoncuları, tarihi çalgıları üretenler ve Anadolu’daki çalgı yapımcılarıyla yapılan çalışmalar sonucu elde edilen verileri bu bölümde sunmaktadır. Bu bölüm kaynakça ile sonlandırılmaktadır.

Kitabın ikinci cildi “Nefesli Çalgılar” başlığı ile okuyucuyu karşılamaktadır. Ozanoğlu bu bölümde kısa bir tarihçenin ardından, “Kamışlı Üflemeli Çalgılar” başlığı altında zurna, mey, sipsi, çifte-argun, cimona, klarnet, çam düdüğü, uyguncaklı düdük, kuşburnu düdük; “Dilli Üflemeli Çalgılar” başlığı altında horlatma kaval, dilli kaval; “Dilsiz Üflemeli Çalgılar” başlığı altında dilsiz çoban kavalı, kırma çoban kavalı, çığırtma, ney, grifit; “Tulum Üflemeli/ Körüklü Çalgılar” başlığı altında tulum ve garmonu yapılış aşamaları, yer yer tarihçesi ve hangi bölgelerde çalındığı gibi bilgilere yer vermektedir. Her çalgı birden fazla fotoğraf ile adeta bir görsel şölen sunmaktadır. Bölümde yine kaynakça kısmı yer almaktadır.

Ozanoğlu üçüncü ve son cildi vurmalı çalgılara ayırmıştır. Okuyucuyu şaman davullarıyla karşılayan bölüm, “Deri Vurmalı Çalgılar” başlığı altında davul, koltuk davulu (nagara), dümbelek/ darbuka, tef, kudüm/ koşa nagara, koz; “Çarpma Çalgılar” başlığı altında kaşık, zilli maşa ve parmak zili/ mehter zili tarihi gelişimleri, çalındıkları bölgeler ve teknik özellikleri ile yine bol miktarda fotoğrafla desteklenerek okuyucuya sunulmaktadır. Bölüm diğer iki ciltte olduğu gibi kaynakça ile bitirilmektedir. Ayrıca Ozanoğlu bölümde yer verilen fotoğrafların Kültür ve Turizm Bakanlığı arşiv yer numaralarını da her cildin sonunda okuyucu ile paylaşmaktadır. Bu bölümde dikkat çeken başka bir nokta özellikle Anadolu’daki çalgı yapımcıları, çalgıların yapımı, teknik özellikleri ve hangi ortamlarda icra edildikleri konularına yer verilmiş olmasıdır. Kitabın eki olan dvd’ler “çalgı yapımları” ve “çalgı icracıları” olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Dvd’lerde çalgıların yapım aşamaları, yapım sonrası kullandıkları alanlardaki icralarının dinlenilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Türk halk kültürü alanları içerisinde halk müziği; gerek konusu, gerek icra ortamı, gerek sazlarıyla folklorun dinamik alanlarından biridir. Ezgilerinin hikâyesi ile halk edebiyatını, sazların yapımı, kullanılan motifleri ile geleneksel el sanatlarını, öğrenme ve aktarım biçimi ile usta- çırak ilişkisini, tutulan ritim ile halk oyunlarını, dönemin

geleneksel kıyafetlerini içerisinde barındırmaktadır. Bir çoban, bir kaval ve bir karakoyun hikâyesinde olduğu gibi bazen sözsüz bir ezgi insana birçok şey anlatabilirken Anadolu halk çalgıları, bir toplumun duygu, düşünce, üzüntü, istek ve sevinçlerini çok rahatlıkla hem kendi dönemine hem de bir sonraki kuşaklara aktarabilmektir. Anadolu; konumundan dolayı birçok coğrafyayı birbirine bağlayan ve bu özelliği ile pek çok uygarlığı etkilemiş ve pek çoğu için de merak konusu olmuştur. Türk halk çalgıları da halk kültürü içinde geçmişten günümüze gelerek geleceğe aktarılması, tanıtılması, öğretilmesi gereken alanlardandır. Nitekim *Anadolu Halk Çalgıları* adlı bu çalışma ilgili bölümlerde eğitim alan öğrencilerin ve akademisyenlerin kaynak olarak kullandıkları önemli bir eserdir.

Bir katalog çalışması olarak hazırlanmış, iki yüzden fazla çalgının tanıtımının yapıldığı *Türk Halk Çalgıları* kitabı başlıkları, görselliği, anlatımı ile okuyuculara geniş bir bilgi yelpazesi sunmasının yanı sıra yalnızca Türkçe hazırlanmış olması söz konusu çalışmanın en büyük eksiklik ve eleştirisi olarak gösterilebilir. Şayet, katalog çalışmasının amaçlarından biri olarak gösterilen Anadolu halk çalgılarının ulusal ve küresel tanıtımı amaçlanıyor ise çalışmanın ayrıca İngilizce olarak da hazırlanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Türkiye’de başta M. Ragıp Gazimihal olmak üzere halk müziği, oyunları ve çalgıları hakkında birçok yayın yapılmıştır. Ancak görsel eksiklikleri ve bilgilerin güncellenmemesi sonucunda halk çalgıları konusunda geniş kitlelere ulaşamama gibi sıkıntılar oluşmuştur. *Anadolu Halk Çalgıları* kitabı, yurt dışında yayınlanan pek çok akademik çalışmada, ülkemizde kullanılan birçok Anadolu halk çalgısının başka ülke çalgıları olarak gösterilmesi sorununa bir cevap niteliğindedir. Nitekim çalışma, kendi çalgılarımıza sahip çıkılması ve tanıtılması açısından büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Araştırmacılar, meraklılar ve okuyucular için Anadolu’nun tüm çalgıları aynı anda bu üç ciltlik kitapta sunulmaktadır. Büyük emek, özveri ve zaman harcanarak hazırlanmış olan çalışma, alanında kapsamının genişliği bakımından tek olmasıyla çok önemli bir katalog çalışmasıdır.